

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ СУКУПНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

THE IMPACT OF EXTERNAL ECONOMIC FACTORS ON THE FORMATION OF UKRAINIAN PRODUCERS AGGREGATE SUPPLY

Лідія КУЗНЕЦОВА,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки
та прогнозування НАН України, Київ

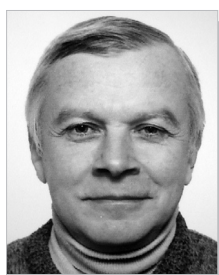
Lidiya KUZNETSOVA,
PhD in Economics,
Institute for Economics
and Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

Тетяна ШИНКОРЕНКО,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки
та прогнозування НАН України, Київ

Tetyana SHYNKORENKO,
PhD in Economics,
Institute for Economics
and Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

Олександр БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ,
Інститут економіки
та прогнозування НАН України, Київ

Oleksandr BILOTSEKIVETS'
Institute for Economics
and Forecasting, Ukrainian NAS, Kyiv

У сучасних складних умовах розвитку української економіки нагальним є питання пом'якшення негативної дії як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що призводять до скорочення обсягів вітчизняного виробництва. На відміну від переважної більшості країн, що спромоглися подолати наслідки останньої світової економічної кризи, українська економіка не вийшла на докризові параметри 2008 року. Хоча за період з 2008 по 2013 рік динаміка пропозиції українських товарів та послуг не мала сталої тенденції і в окремі роки (2010-2012) демонструвала позитивне значення, у 2013 порівняно з 2008 роком реальний випуск української продукції скоротився на 12,6%. А в поточному році за умов «форс-мажорних» обставин розвиток українського виробництва демонструє прискорену тенденцію до подальшого скорочення.

Українська економіка загалом і українські товаровиробники зокрема знаходяться під значним впливом зовнішньоекономічних факторів. Близько половини вироблених в Україні товарів експортується, причому в окремих видах діяльності понад 70% усієї реалізованої продукції спрямовується на експорт. Попит внутрішнього ринку України на споживчі товари у цілому майже на 40% задовольняється за рахунок імпорту, при цьому частка його у споживанні стало збільшується. Більше третини товарів та послуг проміжного споживання також імпортується. Україна імпортує дві третини такого стратегічного товару, як паливно-енергетичні ресурси. Усе це виводить зовнішньоекономічні фактори на перше місце за впливом на формування балансу на ринку кінцевих продуктів та послуг.

До найбільш вагомих зовнішньоекономічних чинників, що впливають на формування сукупної пропозиції, можна віднести такі:

□ волатильність зовнішнього попиту на товари українського експорту (темпи зростання ВВП та його складових у країнах – зовнішньоекономічних партнерах України);

- світові ціни, а також динаміка цінових умов торгівлі;
- імпортомісткість українського виробництва, в тому числі експортної складової, що характеризує рівень участі країни у міжнародній вертикальній спеціалізації виробництва;
- курс гривні до іноземних валют;
- структурні чинники: структура експорту та імпорту

за видами діяльності, географія ринків, структура за рівнем технологічності;

□ цінова конкурентоспроможність продукції вітчизняних виробників на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Залежність української економіки від волатильності зовнішнього попиту на товари демонструє висока кореляція між валовим випуском та експортом товарів та послуг (рис. 1).

Найвищі прирости валового випуску супроводжувалися стрімким нарощуванням експорту, що мало місце у 2008 та 2010-2011 роках. Натомість скорочення експорту у 2009 та 2013 роках стало додатковим чинником падіння виробництва. Така ж картина має місце і в поточному році: за перше півріччя індекс вартісного обсягу експортних поставок товарів становив 94,8% порівняно з відповідним періодом минулого року. Зокрема, до Росії він знизився на 23,3%, проте до країн ЄС зріс на 14,9%, що суттєво змінило його географічну структуру. Так, питома вага країн ЄС у загальному обсязі українського експорту збільшилася до 33,1% при скороченні частки Росії до 20%. При цьому зростання експорту відбулося за рахунок сільськогосподарської продукції, що позитивно вплинуло на динаміку сільського господарства. Натомість поставки переважної більшості промислової продукції суттєво скоротилися, і зовнішній чинник не зміг компенсувати згортання попиту внутрішнього ринку, що зумовило продовження падіння у промисловості, яке розпочалося в минулому році.

Якщо розглянути перспективи розвитку українського експорту у 2014-2015 роках, враховуючи в якості індикатора

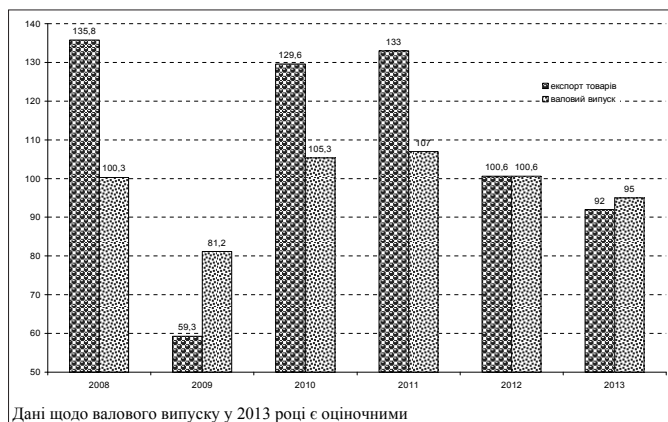
Визначено найбільш вагомі зовнішньоекономічні чинники та проаналізовано тенденції їх впливу на формування сукупної пропозиції в Україні. Встановлено, що важливими диспропорціями формування сукупної пропозиції є надмірна залежність української економіки від зовнішнього попиту та відставання від країн-партнерів за нормою накопичення основного капіталу. Оцінено співвідношення між темпами зростання ВВП України та темпами зростання ВВП в країнах-партнерах, вплив інфляційних процесів на динаміку пропозиції на внутрішньому ринку. На основі використання таблиць «витрати-випуск» здійснено оцінку імпортомісткості українського експорту в цілому та за окремими видами економічної діяльності, зроблено сценарний прогноз цінової конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку.

The most important external factors are identified and trends of their impact on the aggregate supply in Ukraine are analysed. The important disparities of aggregate supply are established: excessive dependence of the Ukrainian economy on external demand and backlog of partner countries at a rate of fixed capital formation.

Correlation between GDP growth in Ukraine and GDP growth in partner countries are reviewed; the impacts of inflation on the dynamics of demand in the domestic market are estimated. On the basis of the table "input-output" import content of Ukrainian exports as a whole and for individual economic activities is estimated. Scenario forecast of price competitiveness of Ukrainian goods on the world market is carried out.

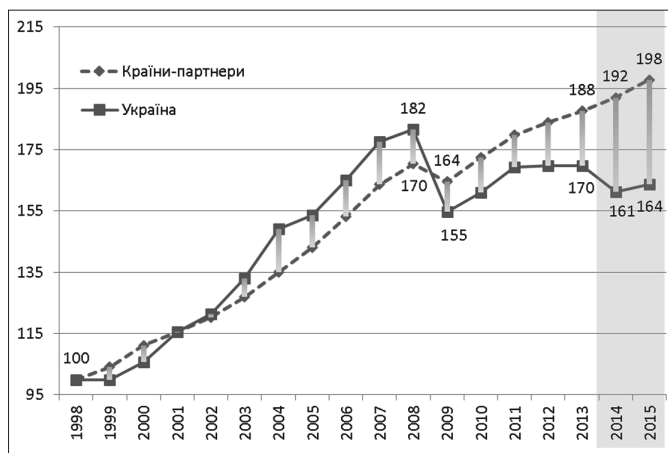

Рис. 1. Індекси експорту товарів та послуг і валового випуску у 2008-2013 роках, у % до попереднього року

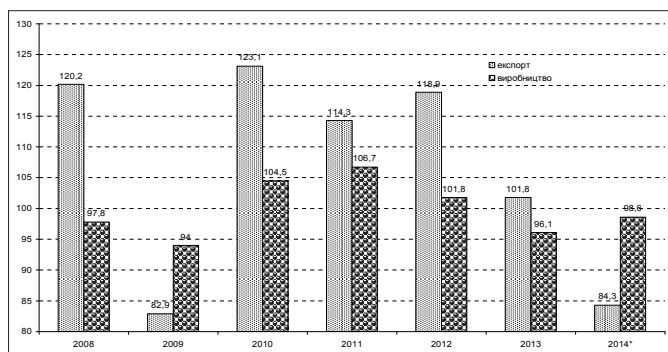
Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики України [2].

Рис. 2. Темпи зростання ВВП в Україні та її партнерів з експорту (середньозважені), %, 1998 = 100

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики України [2] та офіційний сайт МВФ: World Economic Outlook Databases, April 2014 [12].

Рис. 3. Індекси виробництва та експорту харчових продуктів, у % до попереднього року

*Дані за січень-березень.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики України [2].

зовнішнього попиту на український товарний експорт середньозважені темпи зростання ВВП¹ в країнах-партнерах, то можна відзначити послаблення реакції українських експортерів на розвиток економік основних торговельних партнерів України (рис. 2).

Починаючи з 2009 року, змінилося співвідношення між темпами зростання ВВП України та темпами зростання ВВП в країнах-партнерах, тобто змінилася еластичність попиту на товари українського експорту

¹ Розраховані на основі середньої частки країн-партнерів у загальному обсязі експорту товарів з України за останні 3 роки.

Таблиця 1. Індекси цін ФАО на продовольчі товари*, %

		продовольчі товари	м'ясо	молочні продукти	зернові	масло та жири	цукор
2004		112,4	113,7	122,6	107,5	112,2	101,7
2005		117,3	120,1	135,4	130,5	130,6	140,3
2006		126,7	118,5	128	121,7	112,5	209,6
2007		158,7	121,5	212,4	166,9	170	143
2008		199,8	153,2	219,6	237,8	227,2	181,6
2009		156,9	132,9	141,6	173,7	150,9	257,3
2010		185,3	152,2	200,4	182,6	194,2	302
2011		227,6	176,6	220,5	246,9	252,3	368,9
2012		211,8	175,1	188,6	241,3	225,3	305,7
2013		209,8	184,1	242,7	219,3	193	251
2014	січень	203,2	182,2	267,7	191,4	188,6	221,7
	лютий	208,6	181,8	275,4	198,6	197,8	235,4
	березень	213,8	185,5	268,5	208,9	204,8	254
	квітень	211,5	190,4	251,5	209,2	199	249,9
	травень	209,8	192,8	238,9	207	195,3	259,3
	червень	206,0	194,2	236,5	196,2	188,9	258,0

*100 відсотків відповідає середньому рівню цін 2002-2004 років.

Джерело: дані ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) [1].

від доходу. Якщо вже починаючи з 2012 року, в країнах партнерах обсяг ВВП перевищує докризовий рівень і продовжує зростати, то в Україні на цьому тлі знижуються обсяги експорту, і причини цього криються не лише в динаміці світових цін на продукцію металургії та сільського господарства та в позаекономічних чинниках, але й, головним чином, у збереженні неефективної, енергомісткої, низькотехнологічної структури української економіки.

Отже, в найближчі роки без кардинальної перебудови структури економіки Україна не матиме змоги повною мірою використовувати потенційні можливості розширення експорту, пов'язані зі зростанням економік торговельних партнерів.

Окрім волатильності зовнішнього попиту на товари українського виробництва, на формування пропозиції вітчизняних товаровиробників значний вплив мають цінові фактори.

Можна виокремити три основні канали такого впливу:

□ в умовах відкритої ринкової економіки на рівень інфляції впливає динаміка світових цін на споживчі товари, насамперед продовольчі, оскільки відбувається зближення їх рівня на зовнішньому та внутрішньому ринках;

□ значна частина потреби внутрішнього ринку України у споживчих товарах покривається за рахунок імпорту, ціна якого не лише безпосередньо впливає на рівень інфляції, а й відіграє вирішальну роль у конкуренції з вітчизняними виробниками;

□ ціни виробників значною мірою залежать від динаміки цін на імпортовані сировинні ресурси та обладнання, впливаючи на собівартість виробництва і цінову конкурентоспроможність продукції.

У період 2004-2011 років на інфляційні процеси у світі загалом суттєво впливало різке зростання цін на продовольчі товари, яке особливо прискорилося з 2008 року (табл. 1).

Як бачимо, пікове зростання цін поки що залишилося у 2011 році, коли ціни на продовольчі товари підвищилися порівняно із середнім рівнем 2002-2004 років майже у 2,3 раза. При цьому ціни на цукор зросли майже у 3,7 раза, на масло та жири – більш ніж у 2,5 раза, а на зернові – майже у 2,5 раза. Саме ці товарні групи є досить вагомими статтями українського експорту.

У подальшому спостерігається деяке зниження цін на продовольчі товари, але загалом кон'юнктура світового ринку залишається досить сприятливою і стимулює нарощування експорту продуктів харчування, що у свою чергу підтримує збільшення виробництва. Протягом 2008-2013 років Україна значно збільшила експорт продуктів харчування, що стало додатковим фактором розвитку харчової промисловості, яка у цей період демонструвала набагато кращу динаміку, ніж промисловість загалом (рис. 3).

У поточному році світові ціни на цукор, м'ясо, молочні продукти знову почали зростати, що стало не лише додатковим чинником прискорення

Таблиця 2. **Питома вага вітчизняних споживчих товарів, що реалізовані через торговельні підприємства на внутрішньому ринку України, %**

	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Усі товари	70,5	63	67	64	62	58,9	57	58,3
Продовольчі товари	90,9	88	88	88	87	86,3	86	85,2
М'ясо та птиця свіжі та заморожені	96,9	96,5	95,6	97,1	96,6	95,1	93,6	97,3
М'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби	96,9	96,3	96,5	97	96,2	96	92,9	96,2
Консерви, готові продукти м'ясні	78,6	93,4	93,2	92,4	95,8	95,2	92,9	95,6
Риба і морепродукти харчові	80,6	73	72,5	70,4	68,8	66	61,4	59,1
Консерви, готові продукти рибні	79,1	77,3	74,6	73,8	72,4	73,3	70,7	70,1
Молоко та продукти молочні	94,5	92,9	92,5	94,5	94,2	92,6	93,5	93,4
Сир сичужний, плавлений та кисломолочний	90,9	88,9	89,1	88,2	88	85,1	83,7	85,7
Масло вершкове	97,5	96	96,9	97,7	98,3	97,2	97,3	97,3
Олії рослинні	94,3	92,9	92,6	93,3	94	93,1	93,4	93,1
Вироби кондитерські	90	90,1	89,5	90,2	89,6	87,2	87,2	85,6
Борошно	98,3	97	95,4	97,6	97,2	96,5	96,1	95,3
Вироби хлібобулочні	98,4	98,6	98,4	99,1	98,5	97,6	97,6	96,9
Крупні та бобові	93	91,6	91,6	93,5	91,1	90,6	89,9	90,8
Вироби макаронні	88,8	82,7	81,7	79,8	79,3	75,5	75,6	73,7
Картопля	90,9	92,6	91,5	94,6	90,2	87,7	90,4	92,2
Овочі	90,5	88,7	87	90,6	86,6	77,7	83	84,2
Фрукти, ягоди, виноград, горіхи, кавуни та дині	66,6	62,1	59	60,8	57,5	48,8	52,5	44,5
Непродовольчі товари	57,6	51	55	50	47	41,9	39	39,9
Товари текстильні та галантерея	45,1	47,8	46,4	41,1	42,7	34,2	26,7	25,9
Одяг та білизна з тканин	23,5	16,6	15,4	10,7	10,8	7,7	6,8	11
Взуття	9,3	4,6	6,4	4,2	3,6	2,8	2,3	2,6
Товари парфумерно-косметичні	30,5	28	27,7	25,8	26	22,7	20,9	
Приладдя канцелярське	48,2	51,8	50,4	48,2	47,8	46,5	45,3	
Комп'ютерна та інша обчислювальна техніка	22,5	11,4	11,7	6,1	3	1,2	0,9	
Аудіо- та відео обладнання, включаючи телекомунікаційне устаткування	3,6	2,7	3	4,8	2,5	4,7	3,6	
Фотографічне обладнання	3,7	1,3	3,3	5,5	3,9	1,2	1,7	
Мотоцикли, моторолери, мопеди	40	4,6	3	0,6	0,8	0,2	0,6	
Автомобілі та автотовари	23,1	31,5	24,3	18,6	14,6	12,6	10,7	
Товари спортивні, включаючи велосипеди	43,3	31,2	28,1	24,9	23,7	21,6	20,6	
Меблі	73,8	63,6	62,1	56,7	55	54,2	49,9	
Посуд та набори столові	42,6	33,4	35,9	32,8	30,4	24,6	24,8	
Прилади електропобутові	8,1	10,5	14,8	11,4	11	10,7	11,5	
Матеріали будівельні	65,1	68,6	70,9	64,4	66,9	62,1	59	
Засоби для миття, чищення та догляду	54,6	50,2	48	43,4	41,1	38,5	37,3	36,2
Побутові товари неелектричні	61,3	37,5	39,3	29	28	29,2	30,7	
Товари фармацевтичні	56,5	53,3	52,4	52,1	50,8	50,8	50,8	

* Дані за перший квартал.

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики України [2].

темів зростання споживчих цін в Україні, але й до певної міри підтримало виробництво цих товарів. Так, при загальному скороченні промислового виробництва за січень-травень поточного року порівняно з відповідним періодом минулого на 5,6% виробництво продуктів харчування збільшилося на 2,1%, при цьому виробництво олій та тваринних жирів зросло на 25,3%, м'ясопродуктів – на 7,6%.

Внутрішній попит на продовольчі товари в Україні в основному задовольняється за рахунок вітчизняних товаровиробників, хоча поступово відбувається скорочення їх частки на ринку продовольчих товарів (табл. 2).

Хоча загалом частка імпорту у споживанні продовольчих товарів в Україні є невисокою, проте в окремих товарних групах вона досить вагома. Так, зокрема, майже 15% кондитерських виробів на внутрішньому ринку України – це імпорт, і частка його стало збільшуватися. Питома вага імпорту у споживанні фруктів хоча й зменшується, проте все ж залишається досить високою – у 2013 році вона перевищувала

52%, а в першому кварталі поточного року становила 44,5%. Високою є й частка імпортової риби та морепродуктів, консервів і вина.

Крім того, близько 15% продукції харчової промисловості України експортується, і обсяги цього експорту стало зростають. Значна частина сільськогосподарської продукції теж надходить на зовнішні ринки, що також посилює вплив світових цін на інфляційну динаміку в Україні. Проте загалом можна констатувати, що негативний вплив зовнішньоекономічних цінових факторів на цьому сегменті ринку залишається доволі обмеженим, оскільки навіть при падінні платоспроможності населення, яке має місце у поточному році, попит на продовольство зазнає найменшого скорочення.

Проте зовсім інша ситуація спостерігається у сегменті споживчого ринку непродовольчих товарів. Загальна частка імпортих непродовольчих споживчих товарів на внутрішньому ринку України має сталу тенденцію до зростання: якщо у 2005 році вона становила 42,4%, то у 2013 збільшилася до 61% (див. табл. 2).

Стало зростає питома вага імпортих товарів на ринках текстильного одягу, одягу зі шкіри, трикотажу, взуття. Попит на ці товарні групи в переважній більшості задовольняється за рахунок імпорту (частка його на внутрішньому ринку України досягає майже 90%). І ціни на імпортовану продукцію цих товарних груп стабільно зростають.

Певне уповільнення динаміки зростання цін на одяг та взуття відбулося з 2010 року, на що вплинула зміна географічної структури імпорту зазначеної групи товарів: якщо у 2008–2009 майже половина імпортованого одягу та близько 20% взуття надходили в Україну з країн ЄС, то у 2010–2013 основний імпорт одягу і взуття припадав на дешевший одяг з інших країн світу. Одяг та взуття з Європи у переважній більшості відноситься до більш високої цінової категорії, що зумовило загальне зростання цін на імпорти товари, проте нинішню ситуацію на споживчому ринку України визначають дешевші товари з інших країн (насамперед Китаю та Туреччини). Так, у 2013 році порівняно з 2011 Україна збільшила імпорт взуття з КНР у 2,8 рази і китайське взуття становило 80% усього імпорту взуття в Україну. Імпорт одягу з КНР збільшився у 1,5–3 рази (трикотажного та текстильного).

І навіть попри те, що девальвація гривні в поточному році суттєво підвищила ціни на імпортовані товари, це не забезпечило збереження обсягів вітчизняного виробництва. Так, за 5 місяців поточного року порівняно з відповідним періодом минулого виробництво одягу скоротилося майже на 7%, а взуття – на 7,3%.

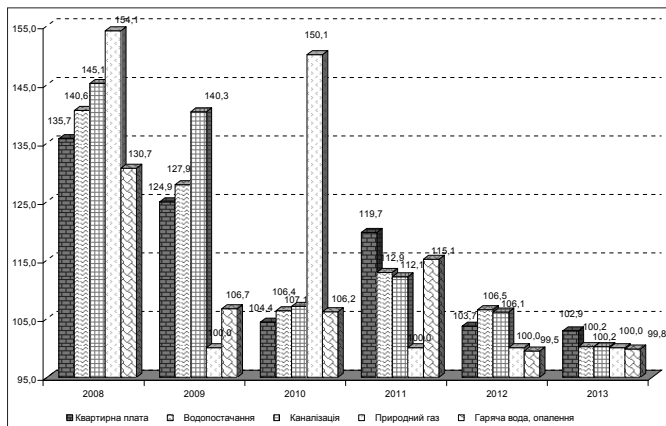
Така ж ситуація спостерігається в іншій товарній групі, а саме предметах домашнього вжитку. Різке зростання споживчих цін (на 11,4% до грудня 2013), зумовлене девальвацією гривні на тлі значної частки імпорту в задоволенні потреб внутрішнього ринку, має в найближчій перспективі стимулювати прискорення процесів імпортозаміщення. Але в січні-травні спостерігається скорочення вартісних обсягів вітчизняного виробництва, наприклад електронної продукції побутового призначення – на 24%, побутових приладів – на 22%, що насамперед пов'язано з подорожчанням імпортованих деталей та комплектуючих, які є основою для виробництва такої техніки.

Зазначимо, що на внутрішньому ринку України існує сегмент, де ціни практично цілком формуються залежно від ситуації на світових ринках. Це ціни на енергетичні товари. В Україні первинні енергетичні ресурси (ПЕР) власного видобутку задовольняють лише третину потреби. Водночас світові ціни на зазначену продукцію хоча й мають значну волатильність за роками, однак демонструють загальну тенденцію до зростання. Також підвищуються і ціни на енергетичні матеріали.

Для України це означає зростання собівартості виробництва, насамперед теплової енергії та паливо-мастильних матеріалів, що зумовлює необхідність підвищення тарифів на ЖКП та транспорт. На жаль, ціноутворення у сфері ЖКП та транспорту знаходиться під значним політичним тиском, що зумовлює вкрай неефективне шокове підвищення тарифів, яке має дуже негативні соціально-економічні наслідки.

У 2008 році середня ціна імпортих енергетичних матеріалів, включаючи нафту та продукти її перегонки, зросла на 34,6%, що зумовило стрибок цін на транспорті загалом на 22,5%. Причому тарифи на транспортні послуги збільшилися на 46,6%, пасажирський автомобільний

Рис. 4. Індекси цін на послуги ЖКГ, %

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики України [2].

транспорт подорожчав на 53%, а залізничний – на 25,3%. Це було найвідчутнішим зростанням тарифів в останні роки. У 2009 ціни на послуги транспорту дещо уповільнили зростання, а наступний стрибок зумовило різке подорожчання нафти у 2011 році, що призвело до зростання цін на паливно-мастильні матеріали в Україні на 30,9% і відповідно до подорожчання транспортних послуг (на 19,7%) та пасажирських автоперевезень (на 21,8%).

На 2008 рік припало й найбільше подорожчання послуг житлово-комунального господарства – загалом більш ніж на 28%. При цьому природний газ подорожчав більш ніж на 54%, тарифи на каналізацію зросли на 45,1%, водопостачання – більш ніж на 40%, а на гарячу воду та опалення – майже на 31% (див. **рис. 4**).

І тут слід зазначити, що ЖКГ України є вкрай неефективним, насамперед за параметрами використання енергії. Так, на опалення житлових будинків в Україні, за оцінками експертів, витрачається у 2-4 рази більше енергії, ніж у європейських країнах, унаслідок застарілих будівельних технологій, які не забезпечують сучасний рівень енергозбереження.

Крім того, у системах комунальної енергетики мають місце величезні втрати, які становлять 22% при виробництві, 25% при транспортуванні та 30% при споживанні тепла. Отже, сукупні втрати перевищують 60% від первинного обсягу. І це зумовлює невиправдано високий вплив цін на первинні енергетичні ресурси на житлово-комунальні тарифи.

З певним лагом подорожчання цін на ПЕР впливає і на ціну інших споживчих товарів, оскільки подорожчання паливно-мастильних матеріалів зумовлює зростання собівартості їх виробництва.

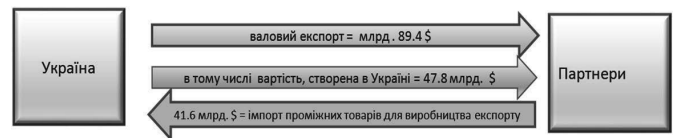
Зовнішньоекономічні фактори чинять значний вплив на цінову динаміку українських товаровиробників також і через високу питому вагу імпорту в проміжному споживанні, яка демонструє чітку тенденцію до зростання. Так, якщо у 2003 році повні витрати імпортованих товарів проміжного споживання у валовому випуску вітчизняних виробників становили 34%, то у 2012 – вже більше 38%.

Таблиця 3. Частка повних витрат імпортованих товарів проміжного споживання у валовому випуску продукції вітчизняних виробників, що реалізуються на внутрішньому ринку у 2002-2012 роках, %

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Товари та послуги для споживання домашніх господарств	30,6	32,0	33,1	28,2	28,8	28,4	31,1	27,3	33,0	35,7	34,0
Товари та послуги для валового нагромадження основного капіталу	40,3	41,8	43,8	41,6	41,9	38,9	44,4	43,2	49,4	55,3	56,6
Товари та послуги для проміжного споживання	31,8	32,5	31,6	29,3	29,2	27,4	29,2	26,0	32,6	35,8	37,7

Джерело: власні розрахунки за даними таблиць «витрати-випуск» за 2002-2012 роки [2].

Рис. 5. Структура експорту товарів та послуг з України за елементами ланцюга створення вартості у 2012 році

Джерело: власні розрахунки за даними Державної служби статистики України [2].

Особливо значною є питома вага імпортованих товарів проміжного споживання у виробництві товарів для накопичення основного капіталу. У таких видах діяльності, як хімічна промисловість, оброблення деревини та машинобудування, імпорт у проміжному споживанні становить 2/3 від валового випуску.

Значна частка імпорту в проміжному споживанні на тлі девальвації гривні суттєво вплинула на динаміку цін виробників: якщо за перше півріччя минулого року ціни виробників зросли на 3,7%, то в поточному році їх зростання становило вже 18%, що обмежує можливості реалізації продукції на внутрішньому ринку України в умовах падіння платоспроможного попиту. Негативно впливає це й на розвиток українського експорту.

Дослідження імпортомісткості експорту особливо цікаве тим, що дозволяє більш адекватно оцінити значимість зовнішніх факторів для економіки України. *Імпортомісткість експорту* – це частка імпорту товарів проміжного споживання, що використовується у виробництві продукції для її подальшого експорту.

Кількісна оцінка імпортомісткості експорту (вертикальної спеціалізації) здійснювалася на основі таблиць «витрати-випуск» за методикою, розробленою Д. Хаммелсом, Дж. Іші та К.-М. Йі [2; 4; 6].

Ця методика значною мірою вирішує проблему подвійного обчислення, що характерна для потоків торгівлі на валовій основі; вона передбачає вимірювання обсягів експорту за мінусом імпорту проміжних товарів, використаних для виробництва продукції на зовнішні ринки (**рис. 5**).

Перевагою використання таблиць «витрати-випуск» є те, що вони надають можливість оцінити імпортомісткість експорту за окремими видами економічної діяльності. Окрім того, таблиці дозволяють розраховувати обсяг імпорту товарів проміжного споживання, що використовується опосередковано при виробництві експортних товарів та послуг. Адже імпортовані товари проміжного споживання можуть пройти кілька стадій виробництва, перш ніж будуть втілені в експортні товари.

Здійснені авторами розрахунки виявили різке зростання імпортомісткості експорту у 2010-2011 роках, що призвело до погіршення сальдо зовнішньоторговельного балансу. Особливо високим є рівень імпортомісткості товарів металургійного виробництва (70%), продукції нафтопереробки та машинобудування (табл. 4).

Отже, висока імпортозалежність українського експорту товарів, особливо металургійного виробництва та інвестиційних, робить їх вкрай чутливими до коливань світових цін та курсової політики.

Серед зовнішньоекономічних факторів у поточному році найвпливовішим став обмінний курс гривні. Зазначимо, що девальвація гривні

Таблиця 4. Повна імпортомісткість експорту з України товарів та послуг окремих видів економічної діяльності, %

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сільське господарство	21,9	21,0	23,9	22,9	26,2	26,3	30,9	27,5	31,8	33,7	33,6
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	25,9	30,4	25,4	23,3	23,6	23,2	25,9	23,5	29,6	32,5	35,5
Легка промисловість	55,2	43,5	59,5	38,7	32,1	29,8	28,7	29,7	34,1	32,0	24,9
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	58,8	60,6	55,8	45,1	40,7	41,2	50,0	45,8	59,4	67,7	73,3
Машинобудування	47,6	54,3	56,8	49,6	51,4	52,2	56,3	43,0	54,9	60,8	55,9
Весь експорт	45,4	49,1	48,8	40,2	39,3	38,9	42,7	36,2	45,4	50,7	48,1

Джерело: власні розрахунки за даними таблиць «витрати-випуск» за 2002-2012 роки [2].

чинить різноспрямований вплив на формування сукупної пропозиції.

З одного боку, вона сприяє розширенню вітчизняної пропозиції внаслідок потенційного підвищення експортного потенціалу країни, оскільки забезпечує зростання цінової конкурентоспроможності української продукції як на світовому, так і в внутрішньому ринках, обмежує імпорту через зростання його вартості, що стимулює розвиток процесів імпортозаміщення. Водночас, враховуючи високу імпортозалежність українського виробництва, подорожчання імпорту має і суттєві негативні наслідки, насамперед для проведення модернізації виробничої бази.

Здійснений авторами сценарний прогноз цінової конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку засвідчив стрімке її зростання у 2014 році навіть за умов високої середньорічної інфляції, що потенційно надає вагомий можливості для розширення українського експорту (рис. 6). Прогноз виконано за трьома сценаріями розвитку подій: **перший** – відображає параметри, закладені в Меморандум про економічну та фінансову політику (Україна – МВФ) щодо динаміки розвитку економіки України; **другий** – відображає прогнозні параметри, визначені спеціалістами Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»; **третій**, що відрізняється підвищеною динамікою інфляції в Україні, відображає експертні припущення авторів. У всіх трьох варіантах прогноз здійснено за середньорічним курсом 11,7 грн. / дол. США.

Цінова конкурентоспроможність експорту визначається як величина, обернена до індексу реального обмінного курсу гривні (РЕОК). Для розрахунку РЕОК авторами використано загальноприйнятий підхід, що базується на методології МВФ [10] та НБУ [11]. Для розрахунків використовувалося **середнє значення** географічної структури експорту у 2011-2013 роках. **Ціновим чинником** слугувала **інфляція споживчого ринку** – ІСЦ. В основу розрахунків на 2014 рік покладено припущення щодо очікуваних **змін курсової та цінової динаміки** країн торгових партнерів України, які були здійснені **експертами МВФ [12]**: дані щодо курсу долара до національних валют країн-партнерів та ІСЦ в цих країнах є однаковими для всіх 3 сценаріїв згідно з прогнозом МВФ за квітень 2014 року.

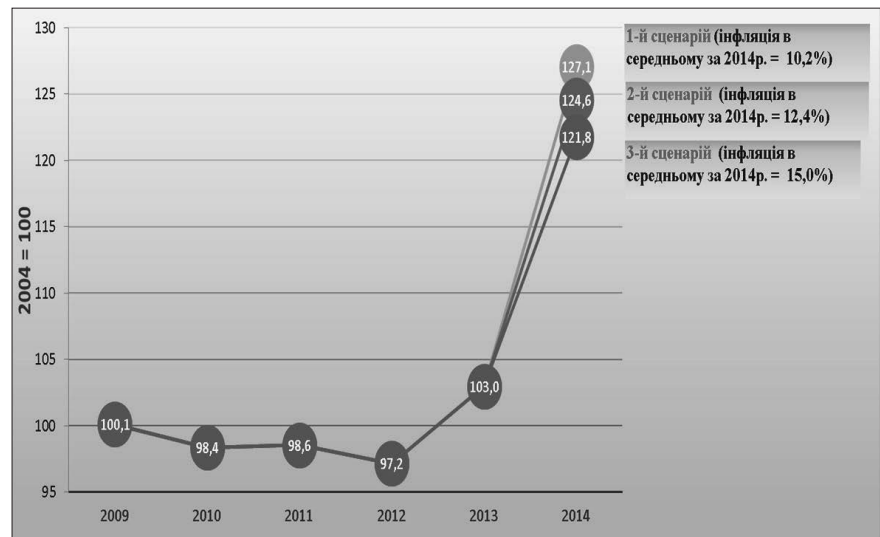
Розглядаючи цінову конкурентоспроможність як чинник розвитку вітчизняного експорту, варто зазначити, що мова йде лише про високі потенційні можливості його розширення. Проте реальне захоплення існуючих ніш на зовнішніх ринках вимагає наявності попиту на певну групу товарів, а також їх відповідності за якістю та асортиментом.

З другого боку, значне послаблення національної валюти призводить до розгортання інфляційних процесів у країні, знецінення гривневих грошових заощаджень населення і зводить внутрішній попит, що в свою чергу стримує розвиток пропозиції.

Девальвація гривні впливає на темпи інфляції як безпосередньо, через пряме подорожчання імпортованих споживчих товарів, частка яких на внутрішньому ринку України в окремих сегментах є надзвичайно високою, так і опосередковано – через зростання цін виробників, у тому числі й орієнтованих на експорт, унаслідок подорожчання імпортованих товарів проміжного споживання.

Так, різке зростання курсу долара США та євро у квітні призвело до стрибка споживчих цін насамперед тих товарів та послуг, де суттєвою є частка імпорту. Це стосується транспортних засобів та транспортних послуг, ціни на які лише у квітні 2014 року зросли на 10,1%, при цьому ціни на паливо-мастильні матеріали підвищилися більш ніж на 18%. На 4,2% за квітень зросли ціни на продовольчі товари, а на ті продукти, частка імпорту у споживанні яких є значною, приріст цін становив 14-15%. Загалом за січень-квітень індекс інфляції становив 103,0%, а вже за перше півріччя він підвищився до 105,8%.

Рис. 6. Динаміка фактичного та прогнозних значень конкурентоспроможності вітчизняного експорту у 2009-2014 роках (2004 рік = 100%)

Джерело: розраховано за даними МВФ [12], НБУ [13] та Державної служби статистики України [2].

Ще відчутніший був вплив девальвації гривні на динаміку цін виробників. За квітень поточного року вони підвищилися на 6,1% до попереднього місяця, при цьому ціни виробників продуктів нафтопереробки зросли більш ніж на 17%. Почали різко зростати й ціни у постачанні електроенергії, газу та пари: у квітні вони збільшилися на 2%, у травні – ще на 6,1%, а в червні – на 9,3%.

У цілому за перше півріччя ціни виробників збільшилися на 18% (до грудня 2013). При цьому ціни виробників харчових продуктів зросли на 14,4%, ціни виробників нафтопродуктів – на 32,1%, а у сфері постачання електроенергії, газу та пари – на 16,5%. Таке значне зростання цін зумовить прискорення цінової динаміки не лише на споживчому ринку, а й у всіх інших видах діяльності.

За таких умов збереження рівня виробництва можливе лише при наявності платоспроможного попиту, здатного «поглинути» таке зростання цін.

Водночас зовнішні ринки продукції традиційного українського експорту не демонструють тенденції до суттєвого розширення. Розв'язання з боку Росії (яка до останнього часу була одним із ключових торговельних партнерів України) «торговельної війни» за значним переліком товарних позицій, насамперед харчової продукції, призводить до скорочення експорту з України. Водночас згорання поставок до Росії матиме і певний позитивний аспект, а саме – пригальмує інфляційні процеси в Україні, оскільки збільшення пропозиції на внутрішньому ринку повинно призвести до зниження цін.

Внутрішній ринок також втрачає потенціал. Девальвація гривні зумовлює скорочення реальних доходів населення та заощаджень. Так, на кінець грудня 2013 року депозити домашніх господарств становили майже 442 млрд грн., збільшившись за рік на 72,7 млрд грн., або на 19,7% за номіналом. З них понад 184 млрд грн. становили депозити в іноземній валюті. На кінець травня загальний обсяг депозитів зменшився на 13 млрд грн. При цьому депозити в іноземній валюті дещо збільшилися, а в національній валюті скоротилися за номіналом на 39,3 млрд грн.

Інший ціновий фактор – процентна ставка – хоча й збільшилася за прискоренням інфляції, проте не компенсує знецінення вкладів унаслідок зростання споживчих цін та девальвації гривні. Зазначена реакція – це лише початок наслідків від девальвації гривні. Протягом року цей процес лише поглиблюватиметься.

З огляду на прийняту урядом політику заморожування рівня мінімальної заробітної плати та пенсій споживчий попит у короткостроковій перспективі скорочуватиметься, що зумовлюватиме відповідне зменшення й сукупної пропозиції.

Прийняті урядом рішення щодо тарифів у ЖКГ та зростання цін виробників, що вже відбулося в першому півріччі, можуть розіграти інфляцію

до 20-25% за рік (у розрахунку грудень до грудня попереднього року). Ціни виробників також прискорять динаміку і за рік можуть зрости на 23-28%.

Внутрішній ринок вже відреагував на прискорення цінової динаміки: з квітня суттєво уповільнилися темпи зростання торговельної діяльності, продовжує згортатись промислове виробництво, будівництво, транспорт. Подальше зниження платоспроможного попиту в умовах девальвації гривні призведе до продовження падіння пропозиції вітчизняних товаровиробників. Промислове виробництво за підсумками року може скоротитися на 8-10%, будівництво – на 12-14%. Сільське господарство демонструє позитивну динаміку, а погодні умови сприяли високій врожайності основних культур.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що вплив зовнішніх чинників на формування сукупної пропозиції українських товаровиробників відіграє небезпечно вагому роль, що потребує реалізації радикальних заходів щодо послаблення їх дії на розвиток української економіки. Насамперед це стосується зниження енерговитратності української економіки. Для цього необхідна кардинальна зміна в політиці енергозбереження, модернізація та технологічне оновлення виробничого апарату. І особливо нагальною є ця проблема в житлово-комунальному господарстві, що вимагає не лише модернізації інфраструктури ЖКГ, але й запровадження нових стандартів енергозбереження в будівництві. Іншим напрямом пом'якшення дії зовнішніх чинників повинна стати активізація процесів імпортозаміщення, значна переорієнтація пропозиції українських товаровиробників на потреби внутрішнього ринку, що дозволить оптимізувати структуру виробництва, підвищити його технологічний рівень, значно знизити імпортомісткість виробництва товарів та послуг. Використання переваг, що в короткостроковій перспективі підвищить цінову конкурентоспроможність українських товарів (особливо в умовах згортання закупівель українських товарів Росією), потребує активних дій з боку державних установ щодо переорієнтації географічної структури експорту, активного просування української продукції на нові ринки. У цьому контексті важливим є використання преференцій, які надає ЄС, для розширення українських експортних поставок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Индекс продовольственных цен ФАО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Hummels, D., J. Ishii, and K.-M. Yi. The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade // *Journal of International Economics*, 2001, 54, pp. 75-96.
4. Koopman R., Wang Zhi. The Value-added Structure of Gross Exports and Global Production Network // Paper for Presentation at the Final WIOD Conference "Causes and Consequences of Globalization" April 24-26, 2012 Groningen, the Netherlands draft [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/home/pdf/research/compnet/WIOD-2012-USITC.pdf?892c9b30449657568177f441de5b9dbb9>.

5. Loschky, A. and Ritter, L. Import content of exports // Presented at the 7th International Trade Statistics Expert Meeting, Paris, 11–14 September 2006., OECD, STD/NAES/TASS/ITS(2006)16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/trade/its/37342897.pdf>.

6. Stehrer Robert, Foster Neil, de Vries Gaaitzen Value Added and Factors in Trade: A Comprehensive Approach wiw Working paper, 2012, 80, pp. 1–22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiw.ac.at/wiw-working-papers-ps-6.html>.

7. Пономаренко А.Н., Мурадов К.Ю. Новая статистика движения добавленной стоимости в международной торговле // *Экономический журнал ВШЭ*. – 2014. – № 1. – С. 43–79.

8. Trade in value-added: concepts, methodologies and challenges (JOInt OECD-WTO NOTE) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/sti/ind/49894138.pdf.

9. База данных ОЭСР-ВТО по торговле добавленной стоимостью // ОЭСР СНГ: новости Выпуск 36, Май 2013, Информационный бюллетень Межсекретариатской рабочей группы по национальным счетам (МСРГНС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/iswgna.asp>.

10. Bayoumi N. New rates from new weights. // IMF Working Paper, WP/05/99/. – 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0599.pdf/>.

11. Основні методичні положення розрахунку індексу реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51855/>.

12. Офіційний сайт МВФ: World Economic Outlook Databases, April 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/np/fin/data/param_rms_mth.aspx.

13. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

REFERENCES

1. The FAO Food Price Index. Available at: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru/> [in Russian].
2. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Hummels D., Ishii J., Yi K.-M. The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade. *Journal of International Economics*, 2001, no. 54, pp. 75-96.
4. Koopman R., Wang Zhi. The Value-added Structure of Gross Exports and Global Production Network. Paper for Presentation at the Final WIOD Conference "Causes and Consequences of Globalization", April 24-26, 2012, Groningen, the Netherlands draft. Available at: <http://www.ecb.europa.eu/home/pdf/research/compnet/WIOD-2012-USITC.pdf?892c9b30449657568177f441de5b9dbb9>
5. Loschky A., Ritter L. Import content of exports. The 7th International Trade Statistics Expert Meeting, Paris, 11–14 September 2006, OECD, STD/NAES/TASS/ITS(2006)16. Available at: <http://www.oecd.org/trade/its/37342897.pdf>
6. Stehrer R., Foster N., de Vries G. Value Added and Factors in Trade: A Comprehensive Approach. Wiw Working paper 80, 2012, pp. 1-22 Available at: <http://wiw.ac.at/wiw-working-papers-ps-6.html>
7. Ponomarenko A.N., Muradov K.Ju. Novaya statistika dvizheniya dobavlennoy stoimosti v mezhdunarodnoy trgovle [New statistics of motion of added value in international trade]. *Ekonomicheskij zhurnal VShJe*, 2014, no. 1, pp. 43-79 [in Russian].
8. Trade in value-added: concepts, methodologies and challenges. JOInt OECD-WTO NOTE. Available at: www.oecd.org/sti/ind/49894138.pdf
9. Database of OECD-WTO on trade added value. OECD SNA: News, no. 36, May 2013, Newsletter of Inter-Secretariat Working Group on National Accounts (ISWGNA). Available at: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/iswgna.asp>
10. Bayoumi N. New rates from new weights. IMF Working Paper, WP/05/99, 2005. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0599.pdf>
11. The main methodological position of real effective exchange rate (REER) of the hryvnia. Available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51855> [in Ukrainian].
12. The official website of the IMF: World Economic Outlook Databases, April 2014. Available at: http://www.imf.org/external/np/fin/data/param_rms_mth.aspx
13. Official Website of the National Bank of Ukraine. Available at: <http://www.bank.gov.ua>

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»

з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>